

ספר שמואל ב' פרקים א-ו

נקודות והצעות להוראה	תכנים מרכזיים	פרק	נושא
<p>הקדמה הגמרא במסכת בבא בתרא אומרת: "סדרן של נביאים - יהושע ושופטים, שמואל ומלכים...". כלומר: ישנו רק ספר אחד בשם שמואל. החלוקה בין שמואל א לשמואל ב איננה מוכרת בחז"ל ואיננה חלוקה יהודית. אם כך, פרק א בספרנו ממשיך בדיוק את הפרק האחרון בספר שמואל א עד שצריך לקרוא אותם ממש בנשימה אחת. לעיתים נדמה שהחלוקה בין "שמואל א" ל"שמואל ב" גרמה לאיש שנשם מן מהמערכה בגלבוה בשלהי שנה"ל הקודמת לרוץ כל החופש הגדול כאשר "בגדיו קרעים ואַדְמָה על-ראשו", ולהופיע בכיתה רק בתחילת שנה"ל הנוכחית..</p> <p>אם כן, התפקיד של המורה בפתיח הוא להזכיר את הנלמד בספר שמואל א ולקשור לזה את הפרק שלנו. מובן שאם מסיבה כל שהיא הכיתה לא סיימה את ספר שמואל א יש לחזור וללמוד בקווים כלליים את המסגרת של הקרב האחרון של שאול בגלבוה ואז לעבור לתחילת ספרנו.</p> <p>אפשר להרחיב מעט בתופעה הכללית של חלוקת התנ"ך לפרקים שנתחדשה בימי הביניים, חלוקה שממנה נגזרה גם חצייתם של ספרים "ארוכים" לשני חלקים (שמואל, מלכים דברי הימים ועזרא/נחמיה. במסורת היהודית ישנם 24 ספרים בתנ"ך ולא 28).</p>			
<p>אפשר לתאר את מהלך האירועים בשתי תמונות המתרחשות בו זמנית: תמונה ראשונה – בגלבוה. הדמות המרכזית – שאול. האירוע: מלחמה בין ישראל לפלשתים. התוצאות קשות. עם ישראל ניגף, ושאלו ובניו נופלים בידי הפלשתים. תמונה שנייה – בצפון הנגב. הדמות המרכזית – דוד. האירוע: דוד שב מפשיטה על הגדוד העמלקי אשר היכה (בהעדרו) את עירו צקלג, וחוזר לשקם אותה. ניתן למקם את שתי התמונות על מפה פיסית של ארץ ישראל. הרץ מהמערכה בגלבוה מקשר בין התמונות, ולמעשה מקשר אותנו לאשר ארע בפרק הקודם. נוכל לפתוח את הלימוד בשאלה – מדוע הוא רץ למחנה דוד? מה הוא מבקש להשיג? ומכאן לפתוח את הלימוד.</p> <p>השוואה היא מיומנות מס. 8 במסמך יעדי המיומנויות. ולפנינו הזדמנות לעסוק בה, משום שזהו ענין מרכזי בפרק. השוואה תתבצע בין שתי הגרסאות לסיפור מותו של שאול. האחת – בעת תיאור המעשה מפי הכתוב (שמ"א לא, א-ו) והשנייה – מפי "הנער המגיד" בפרקנו (שמ"ב א, ד-ו). לאחר זיהוי הבסיס הדומה התלמידים יגלו את הפרטים שונים בין שני התיאורים (כגון: איזה כח סגר על שאול? "המורים אַנְשִׁים בְּקִשָּׁת" או: "הַרְכָּב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים") כשהמרכזי והעיקרי הוא כמובן: מי הרג את שאול? בשמ"א נאמר כי שאול נפל על חרבו ובשמ"ב מספר הנער העמלקי כי הוא זה שהרג את שאול. במפרשים יש שני כיוונים עיקריים לביאור ההבדלים. הראשון – הנער העמלקי שיקר וטען שהרג את שאול כי חשב שדוד יתגמל אותו על כך. השני – יש לשלב בין שני המקורות כדי לבנות את התמונה המלאה: תחילה נפל שאול על חרבו אך עדיין לא מת, אלא ש"אחזו השבץ", או אז ביקש שאול מהנער העמלקי להשלים את הפעולה וכך היה.</p>	<p>א-יב: הגעת הבשורה למחנה דוד בצקלג על ידי רץ שבא מהמערכה בגלבוה "וּבְגָדָיו קָרְעִים וְאֶדְמָה עַל רֵאשׁוֹ"; הרץ מספר על תוצאות המערכה ובתוך כך מבשר על מותם של שאול ויהונתן; לשאלת דוד מספר הרץ כי הוא זה שהרג את שאול, לבקשתו. כעדות מביא הנער לדוד שני חפצים אישיים של שאול: " הַנֶּזֶר אֲשֶׁר עַל רֵאשׁוֹ, וְאֶצְעָדָה אֲשֶׁר עַל זְרַעוֹ"; גילויי האבל – דוד קורע את בגדיו וכל אנשיו מצטרפים לגילויי האבלות: "וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיִּצְמְדוּ עַד הָעָרֶב עַל שְׂאוֹל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנֵוֹ וְעַל עִם ה' וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בְּחָרֵב"</p> <p>דינו של המבשר – דוד מזדעזע ממעשה הנער (על פי עדותו) וזועק למולו: "אֵיךְ לֹא יֵרָאֶת לְשִׁלֹּם יֶדְךָ לְשַׁחַת אֶת מְשִׁיחַ ה'??" דוד פוסק את דינו של הרץ למוות על פי העדות שיצאה מפיו: "'דָּמְךָ עַל רֵאשֶׁךָ כִּי פִיךָ עָנָה בְּךָ"</p> <p>יז-כז: הקינה דוד נותן ביטוי לצערו העמוק על מות שאול ויהונתן בקינה גדולה. תכנים ללימוד: 1. הקינה משופעת בביטויים המשמשים עד היום לביטוי צער על נפילת לוחמים היום: "הִצְבִּי יִשְׂרָאֵל, עַל-</p>	<p>א (2)</p>	<p>מספד שאל (2)</p>

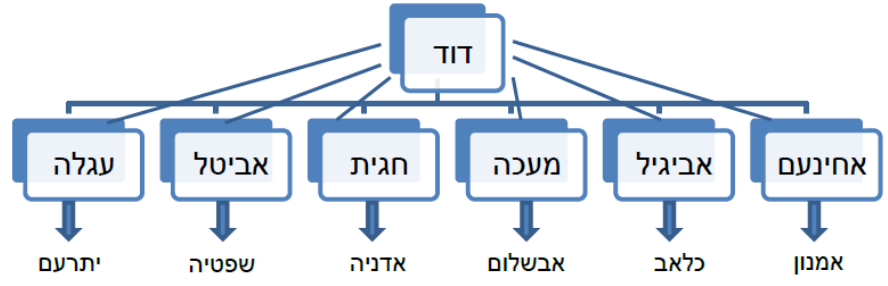
	<p>בְּמוֹתֶיךָ חָלַל אִיךָ נָפְלוּ גְבוּרִים!?! "מְנַשְׂרִים קָלוּ מְאֲרִיּוֹת גְּבוּרֵי!" "הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם, וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ!" "צַר לִי עֲלֶיךָ אַחִי יְהוֹנָתָן נְעֻמַּת לִי מְאֹד!" ; 2. בְּקִינָה, עוֹמֵד דוֹד עַל חֲשִׁיבוֹתֶם הַלְאוּמִית שֶׁל שְׂאוּל וְיְהוֹנָתָן: עַל גְּבוּרָתָם וּמִסִּירוֹת נַפְשָׁם- שְׂאוּל בָּנָה אֶת צְבָא יִשְׂרָאֵל וְשִׁחַרְר אֶת הָעָם מֵהַשְׁעָבוֹד לַפְּלִשְׁתִּים, וְעַל דֹּאגַת שְׂאוּל לְכָלכֶּלֶת הָעָם – "הַמְּלִבְשָׁכֶם שְׁנֵי עִם-עֲדָנִים" 3. כֹּאוֹת וּסְמֵל לְגוֹדֵל הָאֶסוּן, מִקְלָל דוֹד אֶת אֲדַמַּת הַגְּלוּבֹעַ בַּה נָפַל שְׂאוּל, לְבִלְתִּי הַיּוֹת בַּה מֵטֵר "הֲרִי בְּגִלְבֹּעַ, אֵל טַל וְאֵל מְטָר עֲלֵיכֶם.. כִּי שָׁם נִגְעַל מִגֵּן גְּבוּרִים" 4. בִּיטוּי אִישֵׁי שֶׁל צַעַר כִּלְפֵי יְהוֹנָתָן שֶׁהִיָּה לְדוֹד כֹּאחַ.</p>	
<p>מלכות דוד</p>	<p>א-ז: המלכת דוד בחברון: לאחר מות שאול, חוזר דוד להתיישב בגבול ישראל. דוד שואל בה' (באורים ותומים) להיכן ילך לקבוע את מושבו ותשובת ה': "חֲבֵרֹנָה"; בבוא דוד ואנשיו לחברון נאספים אנשי יהודה וממליכים אותו "לְמֶלֶךְ עַל-בֵּית יְהוּדָה"; פעולתו הראשונה של דוד לאחר המלכתו היא שיגור משלחת אל אנשי יביש גלעד להחזיק להם טובה על החסד אשר עשו עם שאול (שהביאו אותו לקבורה). דוד עתיד למלוך בחברון שבע וחצי שנים (ע' פס' יא)</p> <p>ח-י: המלכת איש בשת במחנים: אבנר, שר צבאו של שאול מבקש להמשיך את מלכות בית שאול על ישראל; אבנר לוקח את בנו של שאול, איש-בשת וממליך אותו בעיר מחנים על כל עם ישראל, למעט שבט יהודה: "וַיִּמְלְכֵהוּ אֶל הַגְּלָעָד וְאֶל הָאֲשׁוּרִי וְאֶל יִזְרְעֵאל וְעַל-אֶפְרַיִם וְעַל-בְּנֵימִן וְעַל-יִשְׂרָאֵל כֹּלֵה..."</p> <p>יב-לא: מעשה הברכה בגבעון: שתי קבוצות של לוחמים יצאו - כל אחת ממקומה - "אֲבָנָר בֶּן נֹר וְעֲבָדֵי אִישׁ-בִּשְׁת" ממחנים, וכנגדם</p>	<p>ב (2)</p>
<p>"שְׂאוּל וְיְהוֹנָתָן הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים" בשני חלקי הפרק בא לידי ביטוי יחסו המופלא של דוד לשְׂאוּל. הנער העמלקי ציפה מן הסתם שדוד ואנשיו ישמחו לשמע הבשורה על נפילת שְׂאוּל, שהרי שְׂאוּל היה עוין את דוד וביקש להרגו לא פעם! אולם דוד זועם על הגישה הזו של הנער העמלקי, ומגיב בדיוק ההפך! "אִיךָ לֹא יֵרָאֵת לְשִׁלְחַם יָדְךָ לְשַׁחַת אֶת מְשִׁיחַ ה'?! (במילים שלנו: "איך יכולת? כיצד לא רעדה לך היד? אתה מבין מי זה שְׂאוּל המלך"?!). גם בקינה בא לידי ביטוי יחסו של דוד לשְׂאוּל. הוא מתעלם לחלוטין מהרדיפות של שְׂאוּל אחריו, ומתרכז בטובה ובגבורה שעשה שְׂאוּל למען העם, ובצער הלאומי על מות המלך. זוהי נקודת שיא של סיפורי שְׂאוּל ודוד והיא ביטוי להשקפת עולם על מעמדו של המלך המכהן, ועל החובה של כל העם לנהוג בו כבוד; אשר ליהונתן – כאן כבר מוסיף דוד משפט אישי מאד וזוהי הזדמנות להיזכר בקשר שבין דוד ליהונתן למן תחילת הדרך.</p> <p>"מנשרים קלו מאריות גבור" דימוי זה מובא גם במשנה במסכת אבות (ה,כ) לתכונות המאפיינות את עובד ה' מה משותף לנשר ולאריה? ולמה דוד בחר להשוות את שְׂאוּל ויהונתן דווקא לאלה? ר' בענין גם להלן (ג, יח).</p>	<p>חברון המלכת דוד בחברון היא על פי ציווי ה'. עם זאת אפשר להזכיר כמה פרטים על חברון בהקשר לייסוד מלכות בית דוד בה: זו עיר בנחלת יהודה – שבטו של דוד, בעיר התגוררו אברהם, יצחק ויעקב, ושם קברי האבות והאמהות.</p> <p>איזה מין משחק זה? הצעתו של אבנר: "קִוְמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ!" מעוררת תמיהה רבה. יגאל ידין, שהיה הרמטכ"ל השני של צה"ל, ולאחר מכן ארכיאולוג בכיר, כתב מאמר כנגד אלו שפקפקו במעשה זה, והראה כי הוא מעוגן היטב במציאות הריאלית של התקופה. בעת העתיקה היתה צורת קרב מקובלת שבה הצבאות הנלחמים היו שולחים לוחמים נבחרים שנלחמו ביניהם בקרב-דמים ותוצאות הקרב של נציגי הצבאות חרצו את גורל המערכה כולה. (דוגמה מובהקת היא הקרב בין דוד לגלית בעמק האלה, שמ"א יז). בנוסף, ידן מסתמך במאמרו על תבליט עתיק מתל ארכיאולוגי בעיר גוזן בסוריה ובו מוצגת דרך לחימה שהיתה מקובלת בעת ההיא, תוך החזקת ראש היריב: "וַיִּחְזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ, וַחֲרָבוֹ בְּצַד רֵעֵהוּ". ממצא מרתק נוסף הוא הברכה הגדולה העתיקה הנמצאת בתל גבעון, בכפר אל ג'ב. על רקע זה נוכל להבין את הביטוי "קִוְמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ" כהתגרות להפגנת עליונות צבאית, כפירוש מצודת דוד: "רצה לומר יתגרו מלחמה אלה באלה...". הצעה זו של אבנר באה על רקע הפילוג בין בית שאול לבין מלכות דוד. בית שאול עדיין טען לסמכות המלוכה של איש בשת על</p>	

"וַיֹּאבֵב בֶּן-צִרוּיָהוּ וְעֶבְדֵי דָוִד" מחברון; המשלחות נפגשות "על-בֵּרְכַת גִּבְעוֹן" ונערכות זו למול זו: "וַיֵּשְׁבוּ אֵלָה עַל הַבֵּרְכָה מִזֶּה וְאֵלָה עַל-הַבֵּרְכָה מִזֶּה"; אבנר מציע לערוך קרב בין 12 נערים נבחרים מכל צד לראות יד מי תגבר: "קִוְמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ!" ויואב נענה - "וַיֹּאמֶר יוֹאֵב: יִקְמוּ!"! הקרב הסתיים במותם של כל המשתתפים - "וַיַּחֲזְקוּ אִישׁ בְּרֹאשׁ רֵעֵהוּ, וַחֲרָבוֹ בְּצַד רֵעֵהוּ וַיִּפְּלוּ יַחְדָּו"; כתוצאה ממעשה זה התפתחה מלחמה "קִשָּׁה עַד מָאד בַּיּוֹם הַהוּא"; 360 איש מאנשי אבנר נהרגו, ומאנשי יואב נהרגו "תִּשְׁעָה עֶשְׂרֵי אִישׁ וְעֶשְׂהָאֵל"; סיפור מותו של עשהאל בידי אבנר מתואר בהרחבה (פס' יח-כג) ובעקבותיו המרדף של יואב ואבישי אחרי אבנר; בסוף המרדף התקבצו אבנר ואנשיו "עַל רֹאשׁ גִּבְעָה אֶת" ובחילופי דברים ביניהם מחליטים להפסיק את הקרב: וַיִּקְרָא אֲבִנֵר אֶל-יוֹאֵב וַיֹּאמֶר: הֲלֹנֶצַח תֹּאכַל חֶרֶב...? וַיֹּאמֶר יוֹאֵב: חִי הָאֶ-לֵהִים כִּי לֹא דִבַּרְתָּ כִּי אֶזְמַהֲבִיק נַעֲלָה הָעַם אִישׁ מֵאַחֲרֵי אָחִיו...; יואב מפסיק את הקרב בתקיעת שופר והעם נושא את עשהאל לקבורה בבית לחם

כלל ישראל, ואבנר המשיך לפקד על צבא שאול. יואב נענה להצעה וכך נגרר אותו היום למלחמת אחים קשה.
"ועשהאל קל ברגליו כאחד הצבים אשר בשדה" זהו דימוי. כאשר רוצים לאפיין תכונה מסוימת אפשר לתאר אותה במילה ואפשר לדמות אותה לדבר המוכר לשומעים. בתנ"ך יש דימויים לרוב הלקוחים מעולם החי והצומח. נוכל להציג בפני התלמידים תכונות ולבקש מהם להמציא דימויים עבורם. בהמשך ספר שמואל נוכל לשים לב לדימויים נוספים כאשר ניתקל בהם. המשנה המפורסמת במסכת אבות (ה, כ) משתמשת בדימוי של עשהאל לתאר את המצופה מכל אחד ואחד: "יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים".
"גבעת הצעקות" רגעי סיום המלחמה דרמטיים מאד, וכדאי להמחזיז שלב זה. יואב ואבישי מגיעים עם אנשיהם עד "גבעת אמה", כאשר אבנר ואנשיו נאספים "על ראש גבעה אֶת". הרגע הוא רגע מכריע. המלחמה שהחלה בבקר היתה יכולה להתפשט במהרה למלחמת דמים רחבה, במיוחד לאחר מות עשהאל. אולם, אבנר פונה ליואב בזעקה: "הֲלֹנֶצַח תֹּאכַל חֶרֶב? הֲלוֹא יִדְעָתָה כִּי מָרָה תִּהְיֶה בְּאַחֲרוֹנָה!" (כדאי לתת לתלמידים לעמוד ולצעוק את צעקת אבנר בלשונם, ולתת ביטוי אישי למילים "הֲלוֹא יִדְעָתָה כִּי מָרָה תִּהְיֶה בְּאַחֲרוֹנָה"). ומהי תגובת יואב? תגובה מפתיעה. הלא יואב רדף אחרי אבנר ואנשיו על מנת לנקום את מות אחיו, אך הוא נענה לקריאת אבנר ומכריע לשלום! "חִי הָאֶ-לֵהִים כִּי לֹא דִבַּרְתָּ כִּי אֶזְמַהֲבִיק נַעֲלָה הָעַם אִישׁ מֵאַחֲרֵי אָחִיו". ניתן לסיים את ההמחזה ב...תקיעת שופר תוך הקראת הפסוק: "וַיִּתְקַע יוֹאֵב בְּשׁוֹפֵר וַיַּעֲמְדוּ כָל-הָעַם וְלֹא יִרְדְּפוּ עוֹד אַחֲרָי וְיִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסְפוּ עוֹד לְהִלָּחֵם". העם ומנהיגיו הבינו כי בדיעבד, ולאחר שכבר נגררו למערכה, יש לעצור את הלחימה בשלב מוקדם, וכי תוצאת מלחמה אחים - "מרה".

א-יא: דוד מתבסס ומתחזק בחברון; בית שאול נחלש ולמרות זאת אבנר היה מתחזק בכל כוחו להעמיד המלוכה ביד איש בושתי; איש בושתי האשים את אבנר כי הוא לקח לו את רצפה בת איה, פילגש שאול, ולמעשה האשים אותו בכך שהוא מתחזק לקחת המלוכה לעצמו ולהצהיר על מעמדו תחת שאול; לאבנר חרה מאד על כך שאיש בושתי גמל לו רעה תחת הטובה אשר עשה לו בהעמדת המלוכה בידיו, כנגד דוד; אבנר מדבר עם איש-בושת קשות ונשבע "לְהַעֲבִיר הַמַּמְלָכָה, מִבֵּית שָׂאוֹל וּלְהָקִים אֶת-כֹּסֵא דָוִד עַל-יִשְׂרָאֵל וְעַל

צאצאי דוד מומלץ להציג את הרשימה מפסוקים ב-ה כתרשים ויזואלי בלבד, ולציין כי שלש דמויות מתוכה נפגוש בהמשך הספר. (את אביגיל פגשנו בספר שמ"א פרק כה).

הַיְהוּדָה מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע" (פס' יא)

יב-יט: אבנר עושה כאשר נשבע, ושולח לדוד שליחים "לאמר קְרָתָה בְּרִיתְךָ אִתִּי, וְהִנֵּה יָדֵי עַמְךָ לְהִסָּב אֵלַיךָ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל"; דוד מסכים אך מציב לאבנר תנאי כי איש-בושת ישיב לו את אשתו, מיכל, אשר נלקחה ממנו בעבר על ידי שאול (שמ"א פ, מד); אבנר משיב לדוד את מיכל, ומבקש את הסכמת זקני ישראל ואנשי בנימין להעברת המלוכה לדוד.

כ-ל: מות אבנר – אבנר מגיע לחברון בראש משלחת של 20 איש מראשי השבטים לכרות ברית עם דוד; דוד מקבל את אבנא ואנשיו ומשלח אותם "בְּשָׁלוֹם". יואב, שהיה בינתיים עם לוחמיו, שב לחברון, "וַיִּגְדּוּ לְיוֹאָב, לֵאמֹר בָּא אֲבִנְר בֶּן-נֹר אֶל הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַחֵהוּ וַיֵּלֶךְ בְּשָׁלוֹם"; יואב טוען קשות כלפי דוד על שהרשה לאבנר לצאת ולבוא בשלום, וטוען כי כוונת אבנר היתה לרגל את העיר: "מָה עֲשִׂיתָה?" "לָמָּה זֶה שְׁלַחְתָּהוּ וַיֵּלֶךְ הַלּוֹךְ..?" "יָדַעְתָּ אֶת אֲבִנְר בֶּן-נֹר כִּי לִפְתָּתְךָ בָּא! וְלָדַעַת אֶת-מוֹצְאָאָה, וְאֶת-מוֹבְאָאָה! וְלָדַעַת אֶת כָּל אֲשֶׁר אֵתָּה עֹשֶׂה!" ; יואב שולח שליחים אחרי אבנר ומחזיר אותו לעיר. בשוב אבנר לעיר חֲבָרוֹן יואב הורג אותו בתחבולה- "וַיִּטְהַר יוֹאָב אֶל תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּשָׁלִי (בחוסר תשומת לב של אבנר) וַיִּכְהוּ שָׁם, הַחֲמֵשׁ וַיָּמָת, בְּדָם עֲשָׂהָאֵל אַחִיו"; כאשר השמועה באה אל דוד הוא מצהיר: "נָקִי אֲנִי וּמִמְלַכְתִּי ..מִדְּמֵי, אֲבִנְר בֶּן-נֹר" ומקלל את יואב ובית אביו על מעשה הנבלה.

לא-לח: ההספד: דוד מצהיר כלפי העם וכלפי שמים כי הוא "נָקִי...מִדְּמֵי אֲבִנְר בֶּן-נֹר"; דוד מקלל (מבקש כי תחול רעה) את יואב ואנשי ביתו בדברים קשים: נידוי, מחלה ועוני; ביטויי אבל כבד של דוד וכל העם במהלך הלוויה: "הַכְּמוֹת נָבַל יָמוּת אֲבִנְר?" הַלּוֹא תִדְעוּ כִּי שָׂר וְגֹדֹל נָפַל הַיּוֹם הַזֶּה, בְּיִשְׂרָאֵל!"

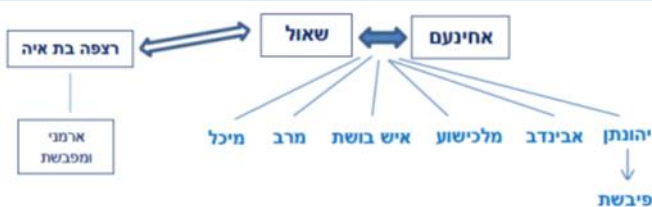
ריבוי נשים היה תופעה נפוצה מאד בימי קדם, ומלכים נהגו לקשור קשרי חיתון ענפים, ולשאת נשים רבות, ופילגשים. התורה אסרה על מלך ישראל לשאת נשים ללא גבול, ובמשנה מבואר שאיננו רשאי לשאת יותר משמונה עשר נשים (סנהדרין פרק 3 משנה ד)

נקמה אישית על רקע מה שלמדנו בפרק הקודם, פעולתו של יואב כנגד אבנר תמוהה! הלא במדבר גבעון יואב השיג את אבנר, אך לאחר שאבנר הציע להפסיק את הקרב יואב נעתר לו! ואילו רצה להרוג את אבנר מדוע לא המשיך אז בקרב? נראה שהכתוב בפסוק ל מדגיש את התשובה: "וַיּוֹאָב וְאֲבִישֵׁי אַחִיו הִרְגוּ לְאֲבִנְר עַל אֲשֶׁר הִמִּית אֶת עֲשָׂהָאֵל אַחֵיהֶם". יואב עשה אבחנה בין יחסו לעם, בו ביקש למעט במלחמת אחים, לבין ההתייחסות האישית לאבנר שהרג את אחיו עשהאל: מתברר, אפוא, שאף על פי שיואב הפסיק את המערכה בפרק הקודם הוא שמר את נקמתו האישית מאבנר, ודברי הנביא בשני הפרקים משלימים אלו את אלו.

הלוויה הממלכתית של אבנר נלך בעקבות הכתוב ונבקש מהתלמידים לזהות את כל סימני האבל בפסוקים לא-לט: פעולות שדוד עושה, דברים שדוד אומר, דברים שהוא מצווה ליואב ולעם, ופעולות שהעם עושה מיוזמתו בעקבות דוד. זהו ביטוי עמוק מאד של צער, שכל העם משתתף בו כאשר המלך עצמו צועד אחר המיטה. נבקש מהתלמידים לסקר את הלוויה, כאשר משימתם היא להסביר: מה קרה? מדוע האבל והמספד בקנה מידה שלא נראה שנים רבות.

"יָדְךָ לֹא אָסְרוֹת, וְרַגְלֶיךָ לֹא לִנְחֻשְׁתַּיִם הַגָּשׁוּ" דוד מצטער מאד על דרך נפילתו הבזויה של אבנר. כבודו של שר צבא ליפול במלחמה או כלוחם שנפל בשבי (אשר ידיו אסורות, ורגליו כבולות בשלשלאות) ולא בחיסול כלאחר יד. להמחשה, אפשר להביא שלשלאות, או תמונה.

"ואנכי...בן.. והאנשים האלה, בני צרויה, קשים ממני!" דבריו של דוד לאחר ההספד על אבנר מהווים נקודת שיא בהתייחסותו לבני צרויה. שוב ושוב מתגלה הגישה המיוחדת של מלכות דוד, הנבדלת מגישתם: דוד כיבד את שאול כמלך לאורך כל הדרך, וסרב בכל תוקף לפגוע בו או לדחוק את מלכותו כמלוא הנימה. גישה זו ממשיכה בכך שמקבל באהבה ובשלום את אבנר, אויבו ומתנגדו משכבר הימים, וכורת ברית שלום לכל שבטי ישראל. אפשר לשאול את התלמידים: "במה בני צרויה קשים מדוד, ומדוע הוא מכנה עצמו "רך"? התלמידים יצטרכו לתת תשובות על לפי מה שלמדו וזוכרים מהפרקים הקודמים. בנוסף, ניתן לבקש מהתלמידים לכתוב מכתב של יואב, או אבישי, הנכתב לעת ערב לאחר יום המספד ומסביר את גישתם לדוד המלך, שהיה דודם (צרויה היתה אחות דוד)

מלכות שאול	ד (1-2)	<p>א-יב: סופה של מלכות שאול: רכב ובענה, אשר היו שני "שְׂרֵי-גְדוּדִים" בצבא אבנר, כאשר שמעו כי מת אבנר נכנסו בערמה, כתגרים, לבית איש בושת והיכו אותו בעוד "הוא שכב על מִטָּתוֹ בְּחֹדֶר מְשֻׁכָּבוֹ". הם נשאו את ראשו אל דוד בחברון (בתקוה לקבל שכר); תחת זאת דוד משיב להם דברים קשים ואומר עליהם כי "אֲנָשִׁים רָשָׁעִים הָרְגוּ אֶת אִישׁ-צַדִּיק בְּבֵיתוֹ עַל מְשֻׁכָּבוֹ"; דוד גוזר דין קשה על רכב ובענה על כך שהרגו את איש בושת וביזו אותו (פס' יב) "וַיַּהַרְגוּם וַיִּקְצְצוּ אֶת-יְדֵיהֶם וְאֶת-רַגְלֵיהֶם וַיִּתְּלוּ עַל-הַבְּרֵכָה בְּחֶבְרוֹן", ואילו את איש בושת –מביאים לקבורה בחברון לצד אבנר.</p>
 <p>בית שאול: הכתוב מספר על מפישת בן שאול, ובכך משלים את תמונת בני שאול אשר איש מהם לא המשיך את מלכותו:</p> <p>יהונתן, אבינדב ומלכישוע מתו בקרב בגלבע. איש בושת – נרצח, ומפיבשת, בנו הקטן של יהונתן לא היה כשיר למלוכה. ניתן להראות תרשים לתלמידים ולסמן מה עלה בגורלו של כל אחד מבני שאול.</p> <p>התמצאות לאחר שנספר לתלמידים על המעשה של רכב ובענה, אשר הרגו את איש בושת והביאו את ראשו לדוד, כיצד לדעתם ינהג בהם דוד, ונבקש מהם לבסס את דבריהם על מה שלמדו. לאחר שהתלמידים יצביעו על הקשר בין שני המעשים, נקרא את דברי דוד מתוך הכתוב: "כִּי הַמְגִיד לִי לֵאמֹר הִנֵּה-מֵת שָׂאוּל, וְהוּא-הִיָּה כְּמִבְשָׂר בְּעֵינָיו וְאַחֲזָה בּוֹ, וְאָהַרְגֵהוּ בְּצַקְלָג אֲשֶׁר לְתַתִּי לוֹ בְּשָׂרָה" (במקום לגמול לו טובה)</p> <p>בית שאול – הסוף לאחר לימוד סופו הטראגי של בית שאול אפשר לחזור ולהביט על תקופת בית שאול, באמצעות שאלות ומשימות כגון: לצייר גרף של מלכות בית שאול המציין גם את רגעי השיא, סידור אירועים לפי רצף, חידון וכדו'..</p>	<p>א-ג: המלכת דוד – שבטי ישראל באים אל דוד לחברון ומביעים רצונם שיהיה להם למלך ולמנהיג; דוד מקבל אותם ברצון וכורת ברית לכל זקני ישראל; דוד נמשח בחברון למלך על כל ישראל, במעמד זקני ישראל.</p> <p>ד-י: כיבוש ירושלים – פעולתו הראשונה של דוד המלך לאחר משיחתו היא להעביר את מקום מושבו לירושלים; הוא כובש את העיר הבצורה מידי היבוסים, קובע בה את מקום מושבו ומחזק את בניינה; פעולתו של דוד כמלך ישראל בירושלים עשתה רושם רב על יושבי הארץ.</p> <p>(בתיאור כיבוש ירושלים ישנם פרטים רבים שאינם מובנים. המורה יכול להסביר על פה את מה שברור, ולהסתמך על פסוקים מרכזיים:</p>	
<p>מחברון לירושלים המעבר של דוד מחברון לעיר דוד מזמן לנו עיסוק בשני המקומות – חברון וירושלים. נוכל להציע את הנושא בצורת שאלה: מאחר וכל זקני ישראל קבלו את מלכות דוד, והוא כרת להם ברית מחברון, מדוע הוא קם ועובר עיר? הלא כעת יש לו הזדמנות לבסס את שלטונו, ומה ההגיון לבנות הכל מהתחלה במקום חדש? התשובה היא כמובן שחברון היתה מתאימה למלכותו עד כה, משום שחברון היא בירת יהודה, אולם כעת, כאשר נהיה דוד מלך על כל ישראל הוא מעתיק את בירתו באופן שיתאים למלוכה כללית על כל השבטים. ירושלים היא בירת האומה. עם הפרידה מחברון נוכל להיזכר בדברים אודותיה: מה ארע בה, מהו המבנה המיוחד שבה, כיצד הגיע דוד למקום לפני שבע שנים וכדו'.</p> <p>השוואה בין פרק ב' פס' ד ("אֲנָשִׁי יְהוּדָה...לְמֶלֶךְ עַל בֵּית יְהוּדָה") לפרק ה' פס' ג ("כָּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל...לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל") תלמד מדוע היה צורך להמליך את דוד פעמיים.</p> <p>עיר דוד - הגרעין הקדום ביותר של ירושלים שנכבש על ידי דוד המלך הוא שטח קטן מדרום</p>	<p>ה (1)</p>	

יושבי העיר היו בטוחים בחוסר יכולתו של דוד לכבוש את העיר המבוצרת: "וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֹא תִבּוֹא הַנָּהָל!... לֹאמַר לֹא יָבֹא דָוִד הַנָּהָל!" אך דוד כבש את העיר, קבע את ה"מַצְדָּה" כארמונו וחיזק את בנין ירושלים.

כיבוש ירושלים עשה רושם גדול בארץ ישראל, כנאמר מיד אחר כך בפסוק י: "וַיֵּלֶךְ דָּוִד הַלֹּךְ וְגָדוֹל; וְהָאֱלֹהִים צָבְאוֹת עִמּוֹ". עם הצלחתו של דוד מתגדל שם שמים.

יא-כה: תגובות מדיניות לכינון מלכות דוד בירושלים:

1. חירם מלך צור מגיב תגובה אוהדת באופן יוצא דופן "וַיִּשְׁלַח חִירָם מֶלֶךְ צֹר מְלָאכִים אֶל-דָּוִד וְעֲצֵי אַרְזִים וְחֲרָשֵׁי עֵץ וְחֲרָשֵׁי אָבֶן קִיר וַיָּבִנוּ בַּיַּת לְדָוִד". המשלחת (נציגים ממלכתיים, אשר הביאו עימם חומרים ואומנים) בונה לדוד ארמון בירושלים; הכתוב מעיד כי הצלחת דוד מלווה בהכרה רוחנית - מהו מקור כוחו ומהו ייעודו: "וַיֵּדַע דָּוִד כִּי הָכִינוּ ה' לְמַלְכָּה עַל יִשְׂרָאֵל וְכִי נָשָׂא מִמְּלֻכְתּוֹ בְּעֶבְרַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל".

2. לעומת חירם, הפלישתים מגיבים באופן תקיף ועוין לכיבוש ירושלים בידי דוד, והם תוקפים את ירושלים גל אחר גל. בפעם הראשונה הם נערכים ב"עֵמֶק רְפָאִים", דוד שואל בה', יוצא אל הפלשתים ומכה אותם מכה גדולה; בפעם השניה נאספים הפלשתים אל עמק רפאים למערכה נוספת, ובפעם זו מצווה ה' את דוד לתקוף את הפלשתים בדרך של תחבולה "לֹא תַעֲלֶה. הִסָּב אֶל אַחֲרֵיהֶם..". במערכה זו מכריע דוד את הפלשתים ומסלק אחיזתם משטח נרחב במרכז הארץ: "וַיַּעַשׂ דָּוִד כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ ה' וַיָּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים מִגְּבַע עַד בְּאֶךָ גִּזְר".

להר הבית, שהיה קודם לכן עיר יבוס (ר' יהושע פרק י', שופטים פרק א). בימינו, אלפי שנים אחרי המאורע המסופר בפרקנו, מתקיים מפעל עצום וחשוב של חשיפת אתרי עיר דוד - אבנים בני אלפי שנים שמשמרים בקרבם את סיפורי התנ"ך ומורשת עמנו. מומלץ מאד לסייר במקום, ולכל הפחות להשתמש בתמונות, או בכלים הוירטואליים באתר עיר דוד, כדוגמת ה"סיור וירטואלי" בו ניתן "לנקות" את כל מה שעל פני השטח בירושלים עד שנשארת המחשה של עיר דוד כפי שהיתה לפני 3000 שנה, להכיר את מעין הגיחון - הגדול והחשוב במעיינות האיזור, ועוד.

שני עמים, שתי תגובות ניתן לאתר במפה את מקומם של ממלכות צור ופלשתים, ולהדגיש את השונה בהתייחסותם להצלחת דוד. נבקש מצוותי תלמידים להכין "ניירות עמדה", צורי ופלשתי, שמגישים יועצי הממשל לדין בעקבות פעולות דוד בירושלים. הנייר יסתמך על המובא בפסוקים.

מתנה דיפלומטית צור היתה מהערים הנוודעות והחשובות בעולם העתיק, והנמל שלה לחוף הים התיכון היה צומת מסחר בינלאומי חשוב. ההכרה של חירם במלכות דוד, והארמון שבנה לכבודו בירושלים, היא אות בינלאומי חשוב לדוד כי המלכות נכונה בידו. (מתנות הניתנות מממלכה לממלכה כדי לבסס קשרי ידידות היא תופעה ידועה בהיסטוריה העמים. דוגמה מוכרת מהעת החדשה דווקא היא "פסל החרות" שניתן כמתנה מצרפת לארה"ב לציון חגיגות המאה של עצמאותה). אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב סצנה הממחיזה את הגעת המשלחת מצור.

"לבלתי רום לבבו מאסיו ולבלתי סור מן המצוה..." (דברים יז, כ) כיצד מרגיש מלך כאשר אך בראשית דרכו הצליח לכבוש בסערה את כס המלכות ואת אויביו? היסטוריית המלכים מלאה שירי הלל ושבח עצמי, כמו גם אסטלות נצחון ראוותניות. בדיוק מזה הזהירה התורה את מלך ישראל - "למען ילמד ליראה את ה'!" בפרקנו דוגמה מופתית להכרת המלך בסיעתא דשמיא המלווה אותו, ובהיותו שלח עבור בני עמו: "וַיֵּדַע דָּוִד כִּי הָכִינוּ ה' לְמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וְכִי נָשָׂא מִמְּלֻכְתּוֹ בְּעֶבְרַת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל". ניתן לבקש מהתלמידים לאתר פסוקים נוספים בפרק המלמדים על תפישה זו. (כגון - פס' י: "וְהָאֱלֹהִים צָבְאוֹת עִמּוֹ", פס' יט, כג: "וַיִּשְׁאֵל דָּוִד בַּה'", פס' כ - "פָּרַךְ ה' אֶת אִיבֵי לִפְנֵי" וכדו').

רקע: עשרות שנים קודם למסופר בפרקנו, נשבה ארון ה' בידי פלשתים במלחמת אפק, המלחמה בה חרבה שילה (שמ"א ד), ומאז לא חזר למקומו הראוי במשכן ה'. הפלשתים אמנם השיבו במהרה את הארון לבית שמש (שמ"א יג, י-שמ"א יא, י), אך הוא הונח במקום זמני בבית אבינדב בקרית יערים. פעולתו המלכותית הראשונה של דוד לאחר שגבר על הפלשתים היא לדרוש את ארון ה' ולהעלות אותו לירושלים, במגמה לכונן את בית ה'.

א-יא: התהלוכה הראשונה: דוד מכנס שלושים אלף איש להעלות את ארון הברית מבית אבינדב בקרית יערים; בני אבינדב – **עֲזָא וְאֶחֱיוֹ** נהגים את הארון ב"עֲגָלָה חֲדָשָׁה", ואל התהלוכה מצטרפים אנשים רבים מ"קַל בַּיִת יִשְׂרָאֵל" בכלי ניגון ושיר; במהלך המסע נשמט הארון מאחיזתו, ועוזה שלח את ידו ואחז בו; על כך נענש עוזה ומת; מיראת הדבר הפסיק דוד את העלאת הארון והסב אותו אל "בַּיִת עֶבֶד-אָדָם הַגִּתִּי"

יב-כג: התהלוכה השנייה: כעבור 3 חודשים, כאשר ראה דוד כי "בָּרַךְ ה' אֶת בַּיִת עֶבֶד אָדָם", חידש את העלאת הארון בשמחה, בקרבנות, ובתרועה; לכבוד הארון חגר דוד חגור "אֶפֹּד בָּד" והיה "מְכַרְכֵּר בְּכָל-עַז לְפָנָי ה'", ; איתור פרטים המורים על התנהגות מיוחדת של דוד ביום המעמד: "כִּי צָעַדוּ...שָׁשָׂה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא", "מְכַרְכֵּר בְּכָל-עַז", "חֲגוֹר אֶפֹּד בָּד" (מלבוש כדמות כהן), "מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר", סיום המעמד - בהעלאת קרבנות, בברכת העם ובחלוקת מנות "לְכָל הָעָם לְכָל הַמִּן יִשְׂרָאֵל"; הויכוח הקשה של דוד ומיכל על כבוד המלכות, דברי מיכל: "מַה-נִּכְבַּד הַיּוֹם מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינַי אֲמָהוּת עֲבָדָיו...נְהַלֹּת נְהַלֹּת אֲחֵד הַרְקִים!" ותשובת דוד: לְפָנָי ה' אֲשֶׁר בָּחַר בִּי מֵאֲבִיךָ...וְשִׁחַקְתִּי לְפָנָי ה' וְנִקְלַתִּי עוֹד מִזֹּאת..."

חטאו של עוזא אינו ברור דיו בכתוב, והמורה יבחר עד כמה ידגיש פסוקים אלו, ואת אופן הסברם. אף דוד מיצר וחורה "עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פָּרַץ בְּעֲזָה". בחז"ל ובמפרשים ישנם מספר הסברים, אשר המכנה המשותף להם הוא התנהגות בחוסר יראה מספקת לארון הברית. רש"י מביא את דברי חז"ל: "שהיה לו (לעוזה) לדרוש קל וחומר: נושאי נשא בירדן, הוא עצמו לא כל שכן?!" דהיינו, שעוזה התייחס לארון ככלי רגיל. ובמקום אחר מובא שדוד טעה בכך שהעלה את הארון בעגלה, כאשר החובה היא בנשיאה בכתף "כדכתיב ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישא" (במדבר יז, ט). אפשר גם לומר שהחטא אינו נקודתי, אלא שמכיון שבקרבה לארון ה' ישנה סכנה היתה נדרשת זהירות מופלגת הרבה מעבר ממה שנעשה בפועל בהנחת הארון על העגלה ובאופן הולכתו. יחס לארון ה' הוא נושא בסיסי גם בפרשת שביית הארון ונדודיו בספר שמ"א. נראה שתיקון לדבר זה נעשה רק בנסיין השני להעלאת הארון, כעבור שלשה חודשים, כמתואר בפרקנו.

הניגון ששבת וחזר 5-6 כלי נגינה מנויים בפסוק ה'. נוכל לבקש מהתלמידים למנות אותם, לזהות אותם בתמונות או להביא אותם להמחשה. ריבוי הכלים מלמד על עוצמת המעמד והשמחה: המון אדם רוקדים ומנגנים בתהלוכה אדירה. תמונה זו נגדעה באחת עם מותו של עוזא. יום של חג ותקוה הפך ליגון ומבוכה. הדבר מצער מאד את דוד, ועל פי הנסיבות הוא מטה את ארון ה' ממסלולו לירושלים אל "בַּיִת עֶבֶד אָדָם הַגִּתִּי". ניתן היה לחשוב כי בזאת תיגנז התקוה להעלות את ארון ה' לירושלים לזמן הקרוב, אך כעבור שלשה חודשים בלבד, כאשר דוד רואה כי הארון מביא ריצי וברכה ליראי ה', הוא מחדש את העלאת הארון לירושלים בשמחה, בקרבן, בכבוד "בְּתִרְעוּעָה, וּבְקוֹל שׁוֹפָר".

"על-השל" מזכיר ביטוי דומה שלמדנו לפני מספר פרקים "וַיִּטְהַר יוֹאָב אֶל תוֹךְ הַשָּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּשָׁלִי" (ג, כז) והוא ענין של שגגה והיסח הדעת, "וכאילו שכח שארון ה' הוא" (מצ"ד)

עבד-אדם הגתי היה ראש משפחת לויים. חז"ל (ברכות סג, במ"ד) מתארים עד כמה התאמץ בכבוד הארון שעה שהיה בביתו. בספר דהי"א מבואר מה היתה הברכה שברכו ה' – ריבוי בנים ובני בנים (דהי"א כו א-ח). בני משפחה זו שימשו שנים ארוכות כשוערים במקדש שלמה.

תהלוכת המאה ישנם פירושים שונים לפסוק "וַיְהִי כִּי צָעַדוּ נוֹשְׂאֵי אֲרוֹן ה' שָׁשָׂה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא" – האם זהו דבר שהתבצע רק לאחר שש הצעדים הראשונים ("כיון שראו אלה נושאי הארון כי הלכו ששה צעדים ולא היה להם פגע רע שמתו והורידו הארון וזבחו זבחים – רד"ק) או שהקריבו העולות לאחר כל ששה צעדים, ויש אומרים אף אחרי כל פסיעה! (בבלי, סוטה לה:).

אמנם אין לנו יודעים היכן היה בית עובד-אדום, ויתכן שהיה סמוך לירושלים אך עצם הקמת במה, או במות רבות, להעלאת קרבן היא עסק גדול ועצום הדורש הכנה. תהלוכת המון האדם המלווה את ארון הברית בשירה, שופרות וכלי נגינה, בצירוף העצירה להעלאת קרבנות היא אירוע רוחני שקשה לדמיין את עוצמתו. המורה יכול לשוחח עם התלמידים על חוויות מהכנסת ספר תורה, או אירועים רוחניים ציבוריים אחרים, כדי לספק השוואה למעמד שהיה פי עשרת מונים בעצמתו.

כבוד מלכים? כל אדם רשאי וצריך לשמור על כבודו, והפסוקים מזמנים לנו עיסוק בשאלה: "מה מכבד אדם, ומה מכבד מנהיג". טענתה של מיכל כלפי דוד היא שהמלכות התבזתה על ידי התנהגותו שהיה "מפזז ומכרכר בכל עז" - "מה נִכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל... כְּהַגְלוֹת נְגָלוֹת אֶחָד הַרְקִים!" ומה נאמר על אדם בעל מעמד ציבורי מכובד, או סב זקן, הרוקד ו"משתגע" במעמד ציבורי? דוד משיב שזו בדיוק מעלת המלך, שמבטל את כבודו למען כבוד שמים - "לִפְנֵי ה'!" דוגמה דומה מספרים חז"ל על מנהגם של נשיאי ישראל שהיו עושים פעלולים בשמחת בית השואבה: "חֲסִידִים וְאֲנָשֵׁי מַעֲשֵׂה הָיוּ מְרַקְדִים לְפָנֶיהֶם בְּאֲבִיקוֹת שֶׁל אֹר שְׁבִידִיהֶן, וְאֹמְרִים לְפָנֶיהֶן דְּבָרֵי שִׁירוֹת וְתַשְׁבְּחוֹת" ..מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שהיה מרקד בשמנה אבוקות של אור.. וכשהוא משתחוה מניח אצבעו בארץ על גבי הרצפה, שוחה ונושק וזוקף מיד". וכן חכמי ישראל רבי שהיו רוקדים ריקודים מיוחדים לפני הכלה לשמחה (בבלי, כתובות יז). כדי להמחיש את הדברים, ניתן להביא סרטונים של אדמורי"ם וכדו' המפזזים בשמחות של מצוה. את הדברים בין מיכל לדוד ניתן להמחז תוך התבססות על הפסוקים.